



D87/10

27 april 1987

HET VERZET IN ZUID-AFRIKA (V A).

In de serie rapporten over het verzet in Zuid-Afrika is het nu de beurt aan het 'African National Congress (of South Africa)' (ANC). Nadat in een eerder stuk (Focus D87/03) al is ingegaan op de ontwikkeling van het ANC tot het eind van de jaren vijftig, wordt in deze en enkele volgende afleveringen de recente geschiedenis van deze organisatie beschreven.

In dit stuk staat centraal de ontwikkeling van het geweldloze ANC tot een beweging die sabotage-akties niet langer schuwde. Daarbij wordt met name aandacht geschonken aan verschillende uitspraken van Nelson MANDELA, in het begin van de jaren zestig de ongekroonde koning van het ANC en heden ten dage in zijn detentie internationaal beschouwd als de personificatie van het verzet in Zuid-Afrika. Uit deze citaten blijkt duidelijk dat MANDELA in ieder geval in het begin van de jaren zestig besef van verantwoordelijkheidsgevoel zeker niet ontzegd kon worden. Opmerkelijk is het dat nog in 1961 een onafhankelijke Zuidafrikaanse rechtbank concludeerde dat het 'Freedom Charter' van het ANC noch als gewelddadig noch als communistisch kon worden bestempeld.

HET VERZET IN ZUID-AFRIKA (IV A).

Sharpeville.

Zoals reeds eerder is beschreven wilde het ANC in maart 1960 geen steun verlenen aan de door het PAC voor 21 maart georganiseerde demonstraties tegen de passenwetten. Namens het ANC wees de toenmalige secretaris-generaal van die organisatie, Duma NOKWE, de plannen of als "sensationele akties waarvan het helemaal niet zeker is dat zij iets zullen opleveren"* .

Toen de demonstratiedag uitliep op het bloedbad van Sharpeville, kon het ANC zich niet langer afzijdig houden. De ANC-voormannen Nelson MANDELA, NOKWE en Walter SISULU en een van de leiders van het blanke 'Congress of Democrats' (COD), Joe SLOVO, voerden in Johannesburg koortsachtig beraad over de vraag hoe op de ontstane crisis gereageerd moest worden. Op 26 maart reisde NOKWE met een daaruit resulterend advies naar de in Pretoria verblijvende ANC-voorzitter Albert LUTHULI, die vervolgens nog diezelfde avond in het openbaar zijn pas verbrandde**. Enkele dagen eerder had LUTHULI alle zwarten reeds opgeroepen om niet te gaan werken op 28 maart, de dag waarop de doden van Sharpeville zouden worden begraven.

De repressieve maatregelen die de overheid vervolgens nam*** richtten zich niet alleen tegen het PAC maar ook tegen het ANC. Merkwaardig genoeg bleven de organisaties die in de 'Congress Alliance' met het ANC samenwerkten wel buiten schot. Maar hoewel het COD, het 'South African Indian Congress' (SAIC), het 'Coloured People's Congress' (CPC) en het 'South African Congress of Trade Unions' (SACTU)**** niet werden aangepakt, werden verschillende SAIC- en CPC-leiders wel in hechtenis genomen***** .

ANC-top ondergronds.

Vlak voordat de tegen het ANC en het PAC gerichte verbodsmaatregel op 8 april 1960 van kracht werd, wist de toenmalige vice-voorzitter van het ANC, Oliver TAMBO, nog uit Zuid-Afrika weg te komen. De top van de beweging had hem opgedragen om naar het buitenland te gaan om daar een organisatie - in - ballingschap op te zetten.

Opmerkelijk genoeg riepen verschillende leiders van het ANC onmiddellijk voordat zij begin april onderdoken - en derhalve op een moment dat het PAC reeds revolutie predikte***** - nog op tot het bijeenroepen van een "nationale conventie", een ronde tafel-overleg tussen het blanke bewind en het verzet over de toekomst van Zuid-Afrika***** .

*Vgl. Richard GIBSON, 'African Liberation Movements' (Oxford University Press, 1972), blz. 89/90.

**Vgl. Mary BENSON, 'Nelson MANDELA' (Amsterdam, 1986), blz. 79.

***Vgl. Focus D87/04 dd. 4-3-1987, blz. 3.

****In Focus D87/04 dd. 4-3-1987 is op blz. 3 ten onrechte gemeld dat het SACTU in 1960 werd verboden. Deze vakorganisatie ging in dat jaar vrijwillig ondergronds.

*****Vgl. GIBSON, blz. 60.

*****Vgl. Focus D87/04 dd. 4-3-1987, blz. 3.

*****Vgl. GIBSON, blz. 57, en BENSON, blz. 80.

ANC-leiders vrijgesproken tijdens Hoogverraad-proces.

In december 1956 waren 156 leiders van bij de 'Congress Alliance' aangesloten organisaties gearresteerd op beschuldiging van zaken als hoogverraad en communistische activiteiten. In augustus 1958 werden de aanklachten tegen ruim zestig verdachten - onder wie LUTHULI en TAMBO - ingetrokken, terwijl de rechtbank in januari 1959 de akten van beschuldiging tegen nog eens een zestigtal beklaagden vernietigde. Uiteindelijk werden slechts dertig personen, inclusief MANDELA en SISULU, berecht.

Het proces beleefde in de loop van 1960 een hoogtepunt met het verhoor van MANDELA. Hij beklemtoonde ten overstaan van zijn rechters: "Wij zijn niet tegen blanken, wij zijn alleen tegen de blanke overheersing Het is toch duidelijk dat het ANC consequent een politiek van harmonie tussen de rassen heeft gepredikt. Wij hebben racisme veroordeeld, ongeacht door wie het wordt verkondigd."* Voorts toonde MANDELA zich bereid als tijdelijke tussenoplossing een aanbod van zestig parlementszetels voor zwarten in overweging te nemen. Hij tekende hierbij wel aan dat de eis van algemeen kiesrecht natuurlijk nooit zou worden losgelaten. Inzake staatskundige stelsels verklaarde hij niet principieel tegen een eenpartij-systeem te zijn. "In dit land hebben wij op het ogenblik een meerpartijen-stelsel, maar wat de niet-Europeanen betreft is dit het ergste despotisme dat men zich kan denken", aldus MANDELA**. Op de vraag of hij zelf communist was geworden, antwoordde hij: "Ach, ik weet niet of ik een echte communist ben geworden. Als U met communist bedoelt een lid van de CP en iemand die gelooft in de theorie van MARX, ENGELS, LENIN en STALIN en strikt de partijlijn volgt, dan ben ik geen communist geworden." Hij merkte in hetzelfde verband niet alleen op MARX te hebben gelezen, maar ook onder de indruk te zijn gekomen van de afwezigheid van rassendiscriminatie in de USSR (sic!), van het feit dat die staat geen kolonies in Afrika had en van de voortuitgang die het land had geboekt op het terrein van industrie en wetenschap. Hij besloot zijn beschouwing over deze kwestie met de opmerking zich wel sterk aangetrokken te voelen tot het socialisme, maar er nog geen diepgaande studie van te hebben gemaakt.***

Op 29 maart 1961 wees de rechtbank een historisch vonnis. Allereerst maakte de president melding van "feitelijke bevindingen" die het college had vastgesteld. Als zodanig noemde hij:

- Het ANC en zijn bondgenoten hadden zich ingespannen om de regering te vervangen door "een radicaal en fundamenteel andere staatsvorm";
- Het uit 1949 daterende 'Program of Action' van het ANC "overwoog de toepassing van onwettige methoden";
- Tijdens de in 1952 door het ANC georganiseerde 'Defiance Campaign' waren daadwerkelijk onwettige middelen aangewend;
- Bepaalde leiders van het ANC hadden een enkele keer een toespraak gehouden waarin werd opgeroepen tot geweld;
- De staat was er ondanks het voorgaande niet in geslaagd te bewijzen dat het beleid van het ANC en zijn bondgenoten was gebaseerd op geweld;
- Weliswaar was binnen het ANC een krachtige linkervleugel ontstaan die vaak een "anti-imperialistische, anti-westerse en pro-Sovjet-houding" aannam, maar de staat had niet kunnen bewijzen dat het ANC communistisch was of dat het 'Freedom Charter' een beschrijving gaf van een communistische staat;

*vgl. BENSON, blz. 83. Met deze woorden keerde MANDELA zich in ieder geval mede tegen het PAC.

**vgl. BENSON, blz. 86.

***vgl. BENSON, blz. 87.

- De staat had niet bewezen dat leden van CPSA na het verbod van die partij in 1950 waren geïnfiltrerd in het ANC en daarin leidende functies waren gaan bekleden;
 - Een klein deel van de leiding van het ANC was reeds lid van de CPSA geweest, voordat die partij zich in 1950 had opgeheven;
 - Het ANC stond zowel communisten als anti-communisten toe lid te worden als zij het maar eens waren met het beleid van die organisatie.*
- Na deze overwegingen en conclusies verbaasde het niet meer dat de president vervolgens mededeelde dat de rechtbank tot de conclusie was gekomen dat de verdachten niet schuldig waren aan het ten laste gelegde en hen derhalve vrijsprak.

De 'All-In African Conference'.

Nog voordat zij in de slotfase van het Hoogverraad-proces voorlopig op vrije voeten werden gesteld, hadden de sinds Sharpeville in het gevang zittende ANC-leiders nieuwe initiatieven voorbereid. Een van de besluiten behelsde dat MANDELA na de verwachte vrijspraak onder zou duiken maar voor bepaalde publieke activiteiten wel in het openbaar zou verschijnen. De anderen zouden strikt in het geheim werken om geen aandacht te trekken. Door deze tactiek zou MANDELA voor het opsporingsapparaat als haas moeten gaan fungeren om de aandacht van de anderen af te leiden.**

Op 25 maart, dus enkele dagen voor de uitspraak in het Hoogverraad-proces, werd in Pieter Maritzburg een 'All-In African Conference' gehouden, die werd bijgewoond door 1400 afgevaardigden uit geheel Zuid-Afrika, onder wie als meest prominente deelnemer MANDELA. De conferentie eiste "een nationale conventie van gekozen vertegenwoordigers van alle volwassen mannen en vrouwen, op voet van gelijkheid, zonder ras, kleur, geloof of andere beperkingen in aanmerking te nemen". Deze conventie zou moeten beschikken over "soevereine macht" om "een nieuwe niet-racistische democratische grondwet" voor Zuid-Afrika op te stellen. Onder leiding van MANDELA koos de vergadering vervolgens een 'National Action Council' die deze eis aan de regering zou moeten overbrengen. Als de regering zou weigeren de gewenste conventie bijeen te roepen, dan zouden er eind mei in het gehele land demonstraties en stakingen worden gehouden***

De protestacties waren voor eind mei gepland omdat op 31 mei 1961 de onafhankelijke blanke republiek Zuid-Afrika zou worden uitgeroepen. Met die daad zou het blanke bewind de laatste banden met Groot-Brittannië en het Gemenebest doorsnijden. Daarmee zou nog eens onderstreept worden dat handhaving van het bestaande apartheidssysteem voor de regering essentieel was.

Zwart protest onderdrukt.

Toen het duidelijk was geworden dat de regering de eis van het 'National Action Committee' zondermeer naast zich neer had gelegd, was een krachtmeting tussen het bewind en de zwarte oppositie onvermijdelijk. Terwijl MANDELA illegaal door het land trok om zijn aanhang te mobiliseren, bracht het regiem leger en politie in paraatheid en werden zeer veel zwarten gearresteerd wegens overtreding van de passenwetten.

Op 29 mei, de dag waarop de nationale protestactie begon, waren leger en politie in grote getale aanwezig in en rond de zwarte woongebieden en -steden.

*vgl. BENSON, blz. 90 en 92.

**vgl. BENSON, blz. 93.

***vgl. BENSON, blz. 94.

De politie deed alles om protestbijeenkomsten te verhinderen of uiteen te jagen. Via geluidswagens werden zwarte arbeiders gewaarschuwd dat zij zouden worden ontslagen en gedeporteerd als zij van hun werk wegbleven. Alhoewel de oproep tot actie in enkele steden redelijk werd opgevolgd, leed het geen twijfel dat de respons landelijk gezien ernstig tegenviel. Daarom trok MANDELA reeds een dag later het stakingsparool in. Zwaar ontgoocheld verklaarde MANDELA nog op 30 mei tegenover Britse journalisten: "Als het de bedoeling van de regering is om onze geweldloze strijd te onderdrukken met bruto geweld, dan zullen wij onze tactiek moeten herzien. Naar mijn inschatting zijn wij inzake de vraag van al of niet geweldloosheid bezig een hoofdstuk af te sluiten."*

Nieuwe methoden.

Na het bloedbad van Sharpeville viel zeker onder de zwarte jongeren de roep om gewelddadig verzet steeds sterker te horen. En nadat de regering geen enkele serieuze aandacht had besteed aan het verlangen van de 'National Action Council' en vervolgens het geweldloze protest door de inzet van zeer zware middelen onmogelijk had gemaakt, begon ook de ANC-top zich te bezinnen op het geweldsvraagstuk.

Dat er op dit punt veranderingen op til waren, bleek toen MANDELA op 26 juni 1961 op de jaarlijkse 'Freedom Day'** in een verklaring aan zijn aanhang nieuwe strijdmethoden aankondigde. Hij liet weten op dat moment niet verder te kunnen gaan dan "non-collaboratie", maar verzekerde voorts dat hij zijn "ondergrondse operaties" zou voortzetten. "Ik zal samen met jullie de regering bestrijden tot de overwinning is behaald", aldus MANDELA. "Wat gaan jullie doen? Willen jullie met ons meedoen, of gaan jullie samenwerken met de regering die de eisen en verlangens van jullie eigen volk wil onderdrukken? Blijven jullie zwijgen, blijven jullie neutraal in een zaak van leven en dood voor mijn volk, voor ons volk? Ik zelf heb mijn keus gemaakt. Ik zal Zuid-Afrika niet verlaten en ik zal mij ook niet overgeven."***

'Speer van de Natie' opgericht.

Als resultaat van het overleg binnen de ANC-top, waar voorzitter LUTHULI overigens buiten was gehouden, kreeg een kleine groep ANC-ers en communisten onder leiding van MANDELA opdracht om een militair apparaat op te bouwen. Deze organisatie kreeg als naam 'Umkhonto we Sizwe' ('Speer van de Natie'), maar zou vooral onder de aanduiding MK bekend worden.**** Interessant genoeg was de MK anders dan het ANC in die dagen al wel toegankelijk voor alle rassen.

*vgl. BENSON, blz. 100.

**Op 26 juni 1955 was de tekst van het 'Freedom Charter' aanvaard.

***vgl. BENSON, blz. 100/1.

****vgl. BENSON, blz. 102. De preciese rol van de SACP bij de oprichting van de MK is niet helemaal duidelijk. In haar boek 'The Soviet Union and Terrorism' (Londen, 1984) schreef Roberta GOREN dat de 'Umkhonto' was opgericht vanuit de top van het ANC en in samenwerking met SACP-leiders. Zij beriep zich op 'Fifty Fighting Years' (Londen, 1971), een door de communist Michael HARMEL onder het pseudonym A. LERUMO geschreven geschiedenis van de CPSA/SACP. Het SACP-blad 'African Communist' liet zich in nr. 34 (1968) in dezelfde zin uit. Het ANC-radiostation in Addis Abeba ging in een commentaar ter gelegenheid van het 65-jarige bestaan van de SACP niet verder dan de mededeling dat "sommige van de eerste MK-leden SACP-ers waren geweest". ('Radio Freedom' dd. 31-7-1986)

Besloten werd dat het ANC zelf gewelddoos zou blijven, maar gewelddadige akties niet langer af zou keuren zolang deze tenminste "met de gepaste zelfbeheersing" werden uitgevoerd* . Voorts werd afgesproken dat Walter SISULU aktief zou blijven binnen de dagelijkse leiding van het ANC en dat Nelson MANDELA het commando over de MK zou gaan voeren en als zodanig leider zou worden van het 'National High Command', dat de taktiek en de doelwitten bepaalde en zich bezighield met zaken als opleiding en financiering.

Alleen sabotage.

De MK-top besloot dat de organisatie zich zou beperken tot het uitvoeren van sabotage-akties. Deze beperking was ingegeven door de gedachte dat bij dergelijke daden geen slachtoffers zouden vallen, waardoor de tegenstellingen tussen de blanken en het verzet niet te zeer zouden worden aangescherpt. Gehoopt werd dat er daardoor minder kans was op het ontstaan van een burgeroorlog, die van Zuid-Afrika immers een ruïne zou maken en daarom door zowel het ANC als de MK werd verfoeid.**

Enkele jaren later maakte MANDELA in het openbaar duidelijk dat de 'Umkhonto' zeker geen ongelimiteerde, maar alleen een begrensde geweldstoepassing voorstond. Hij verklaarde namelijk in 1964 tegenover zijn rechter: "Wij geloofden dat als gevolg van de regeringspolitiek geweld door het Afrikaanse volk onvermijdelijk was geworden en dat tenzij er verantwoordelijk leiderschap was om de gevoelens van ons volk te kanaliseren en te controleren, er uitbarstingen van terreur zouden komen".***

De eerste bommen.

Op 9 december 1961 nam ANC-voorzitter Albert LUTHULI in Oslo de Nobelprijs voor de Vrede-1960 in ontvangst. Deze vermaarde onderscheiding was hem toegekend wegens zijn niet-aflatende inzet voor de vreedzame strijd tegen apartheid en rassendiscriminatie.

Een week later**** ontploften in de Zuidafrikaanse steden Durban, Johannesburg en Port Elisabeth de eerste door de MK geplaatste bommen. Geheel in lijn met het MK-beleid werd er slechts materiële schade aangericht.

Na deze aanslagen werden er pamfletten verspreid waarin de MK de verantwoordelijkheid opeiste. Onder de kop "Umkhonto we Sizwe zal de strijd voortzetten met nieuwe middelen" viel daarin te lezen: "Wij, leden van Umkhonto, hebben altijd geprobeerd - net als de bevrijdingsbeweging (lees:ANC) - bevrijding tot stand te brengen zonder bloedvergieten en burgeroorlog. Wij hopen, al is het te elfder ure, dat onze eerste akties iedereen wakker schudden en doen beseffen welk een rampzalige situatie de Nationalistische politiek (lees: het beleid van de sedert 1948 aan de macht zijnde 'Nasionale Party') teweeg brengt. Wij hopen dat wij de regering en haar achterban de ogen openen voordat het te laat is, zodat zowel regering als beleid kunnen worden veranderd voordat de wanhopige toestand van burgeroorlog wordt bereikt.... In het leven van elke natie komt het moment dat er slechts twee opties overblijven: onderwerpen of strijden. Dat moment is nu in Zuid-Afrika gekomen.

*Vgl. BENSON, blz.102.

**Vgl. BENSON, blz.104.

***Vgl. NRC-Handelsblad dd. 22-3-1986. MANDELA sprak deze woorden tijdens het nog nader te memoreren Rivonia-proces.

****Voor de blanken is 16 december een herdenkingsdag. Dan vierten zij Dingaansdag, de dag waarop in 1838 tijdens de Grote Trek de Zulu-koning DINGANE vernietigend werd verslagen tijdens de Slag aan de Bloedrivier.

Wij zullen ons niet onderwerpen en onze enige keus is terugslaan met alle middelen waarover wij beschikken, ter verdediging van ons volk, onze toekomst en onze vrijheid. De regering heeft de vreedzaamheid van de beweging (lees:ANC) als zwakheid geïnterpreteerd; de geweldloze daden van het volk hebben de regering het groene licht gegeven om geweld te gebruiken ... Wij zoeken nieuwe wegen voor de bevrijding van het volk van dit land."*

In deze verklaring viel verder te lezen dat het bij 'Umkhonto' ging om een nieuwe, onafhankelijke organisatie die onder haar leden Zuidafrikanen van alle rassen telde. De verzekering werd gegeven dat de groep naar beste vermogen werkte voor de belangen van alle inwoners van het land ongeacht hun huidskleur* Alhoewel de MK dus zei onafhankelijk te zijn, werd het reeds spoedig duidelijk dat de organisatie op politiek terrein de leiding van het ANC erkende.***

*Vgl. BENSON, blz. 106.

**Vgl. GIBSON, blz. 58.

***Vgl. GIBSON, blz. 59.